

UIT DE
JOODSE
BIJBEL

Piet van Midden

101 VERRASSEDE TEKSTEN

Index

Een uitnodiging	11
001 Dit is de dag	13
002 Het was nog niet goed (1)	14
003 Het was nog niet goed (2)	15
004 Jij bent als ik	16
005 Voor elkaar gekregen	17
006 Tweelingen	18
007 Je tweelingbroer vermoorden	19
008 De Giganten	20
009 Een doods-kist als reddingsboot	21
010 De regenboog	22
011 De toren van Babel	23
012 De broeders en de volken	24
013 De dochters van Lot	25
014 De vader	26
015 De moeder	27
016 Laat God er meer geven	28
017 Esau en Jakob	29
018 De successen van Esau	30
019 Het begin van de broederstrijd	31
020 Familiedrama	32
021 Tamar, een dappere vrouw	33
022 Farao is jarig	34
023 Bareekh!	35

024	De mens stippelt zijn weg uit	36
025	Een psalmvers op het sterfbed	37
026	Eerste plaag: Water wordt bloed	38
027	Tweede plaag: Kikkers	39
028	Derde plaag: Muggen	40
029	Vierde plaag: Steekvliegen en ander ongedierte	41
030	Vijfde plaag: Een paard of een ezel	42
031	Zesde plaag: Zweren	43
032	Zevende plaag: Hagel	44
033	Achtste plaag: Sprinkhanen	45
034	Negende plaag: Duisternis	46
035	Tiende plaag: De dood van de eerstgeborenen	47
036	Terzijde: de eerstgeborene	48
037	De heup	49
038	De priesterlijke zegen: sjalom	50
039	JHWH, de heilige Godsnaam	51
040	Bij de Sinai	52
041	Eerste gebod: Geen godenbeelden	53
042	Tweede gebod: Je krijgt er stompe tanden van	54
043	Derde gebod: Eerbied voor de NAAM	55
044	Vierde gebod: Gedenk (of: onderhoud) de sabbat	56
045	Vijfde gebod: Eer je vader en je moeder	57
046	Zesde gebod: Niet moorden	58
047	Zevende gebod: Niet echtbreken	59
048	Achtste gebod: Niet stelen	60
049	Negende gebod: Twee vingers opsteken	61
050	Tiende gebod: Niet begeren	62
051	Begin en eind, eind en begin	63
052	Bloedbruidegom	64
053	Amalek	65
054	Rachab	66
055	De ban	67
056	Piep, piep	68
057	Hakkertje	69

058	Slurpen uit de Bibberbron	70
059	Heers over ons!	71
060	Profeten zijn een beetje raar	72
061	Sjibbólet	73
062	Het zonnetje in huis	74
063	Een schema van Rechters	75
064	Eli	76
065	Een heilige stoel	77
066	Dagon heeft zijn dag niet	78
067	Muizenissen	79
068	Nabal heeft betalingsachterstand	80
069	De vrouwen van David	81
070	Een gebonden ziel	82
071	Een nachtje bloot	83
072	De waarde van tweehonderd voorhuiden	84
073	Toneel in oorlogstijd	85
074	Kijken met je hart	86
075	Met koningen is het allemaal begonnen	87
076	Een zoekgeraakte koning	88
077	Koning Slang	89
078	Wie heeft Goliat gedood?	90
079	Modelfilistijn	91
080	Verknochte zielen	92
081	Twee messiassen	93
082	God als inbreker	94
083	Endor (1)	95
084	Endor (2): Waarzeggersklusje	96
085	Namen vertellen het verhaal	97
086	Op zoek naar een man	98
087	Tien jaar kinderloos	99
088	Naomi krijgt een zoon	100
089	Een wijze koning	101
090	Bouwen	102
091	De koning als priester	103

092	Van een begrafenis komt een begrafenis	104
093	Verliefd	105
094	Wie zijn de Hebreëen eigenlijk?	106
095	De Jordaan	107
096	Jona's afgang	108
097	Jona uit de Rietzee gered	109
098	Het wonder van Nineve	110
099	Verwijt aan God	111
100	Joodse feesten	112
101	Ester en Jozef	113
Literatuuropgave		114
Verantwoording		115
Register van bijbelteksten		117

Een uitnodiging

Studeren is leuk. Er zal weleens een minder spannend vak op het rooster staan of niet zo'n inspirerende docent voor de klas, maar in het algemeen bof je als je aan een Nederlandse academie studeren kunt. Nóg leuker is het als je het geleerde kunt toepassen in de praktijk. Voor studenten Bijbelse Talen en Cultuurgeschiedenis van het Nabije Oosten binnen een theologische studie betekent dat dat ze de Hebreeuwse Bijbel in de grondtaal kunnen gebruiken bij uitleg van bijbelteksten. Hetzelfde geldt voor het Nieuwe Testament, dat in het Grieks tot ons gekomen is. Maar dan komt er een kink in de kabel: de verworven kennis is vaak al diep weggezakt, te diep om nog bruikbaar te zijn. De teleurstelling is daar. 'Waarom schaffen "ze" Hebreeuws en Grieks niet gewoon af?' hoor je in de praktijk. 'Met een paar vertalingen kom je er ook.'

Nee dus, maar voor die mensen met belangstelling voor de Bijbel, zonder de vereiste academische kennis, is dit boek geschreven. Ik heb me beperkt tot het Oude Testament, simpelweg omdat Hebreeuws voor mij meer vertrouwd is dan Grieks. De vermoede lezers zijn bijvoorbeeld predikanten, godsdienstleraren, studenten, maar bovenal gewoon geïnteresseerden in de wereld van het Oude Testament of van het Nabije Oosten, die zomaar in de grondtaal vastlopen. Dit boek is een handreiking, meer nog, een uitnodiging om mee te lezen en je kennis fris te houden. We hebben de krenten voor je uit de pap gehaald. Honderd-en-één teksten worden besproken of ingeleid.

Vaak zit er humor of cynisme in. Tilburg University biedt tweeduizend korte filmpjes over de besproken Hebreeuwse bijbelteksten, *efemeriden* ('eendagsvlinders'), om een beetje op gang te komen. Beter: om je te laten verrassen. Geniet ervan. Met een paar regels Hebreeuws kun je al een heleboel doen.

Mijn dank gaat uit naar mijn uitgever Arjen van Trig (Kok-Boekencentrum), die dit project zag zitten en de eerste geïnteresseerde lezer was; en verder Liz-Anne den Otter (ook Kok-Boekencentrum) met wie ik frequent contact had. Tilburg University liet zich ook hier van haar beste kant zien in Arnold Smeets en Nico de Groot. Zonder hen was ik niet aan dit project begonnen.

Piet van Midden was docent Hebreeuws aan Tilburg University en predikant in de Protestantse Kerk in Nederland

001

Dit is de dag

PSALM 118:24

‘Dit is de dag die JHWH heeft gemaakt,
laten wij juichen en ons verheugen’

Het is een overbekende tekst, hier geciteerd uit de NBV21. Z'n bekendheid ontleent de psalmtekst vooral aan de internationale versie, *This is the day*. En daarna ging de tekst een eigen leven leiden. Maar welk leven? Allereerst missen we in de NBV21-vertaling een element: **vo** (klassiek uitgesproken maar niet wenselijk: **bo**) in het slot van de tekst: *nismecha vo*, 'laten we ons *daarover* verheugen', namelijk over al het goede dat JHWH meebrengt. Je kunt dat element **vo** ook betrekken op JHWH: 'Wij zullen juichen en jubelen *in Hem*.' Maar er is nog iets dat overdenking behoeft. Is de psalmist nu zo blij dat JHWH die dag heeft gemaakt? Of is hij zo blij omdat de HEER hem, toen de volken hem als bijen omringden, uitredding heeft geboden? Mij lijkt dat de hele psalm een feestzang na verlossing is. Maar dat vraagt een andere vertaling van vers 24: 'Dit is de dag waarop (**vo**) JHWH heeft gehandeld.' Je kunt ook zeggen: '... *het* heeft gemaakt' in de zin van 'voor elkaar heeft gebracht'. Het is niet zo'n bijbelse stijl, maar blijft wel dicht bij de grondtekst.

Het was nog niet goed (1)

GENESIS 1:6-8

Als we het eerste scheppingsverhaal lezen, valt op dat de wording van de wereld mooi op een rijtje wordt gezet: 'God zag dat het goed was; de eerste, de tweede, de *zoveelste* dag.' Over de zevende dag wordt zelfs gezegd dat het *zeer goed* was. Maar als we even op onze tellen passen, zien we dat iets niet klopt in deze telling. Bij alle dagen staat geschreven dat God zag dat het goed was, behalve bij de tweede dag! Maar bij de derde dag staat zelfs twee keer dat God zag dat het goed was. Was de tweede niet goed genoeg? We zoeken een antwoord in de Joodse tradities en we vinden een prachtige verklaring: God was nog niet klaar met de tweede dag en dan kun je niet zeggen dat het al goed is. Dat wordt op de derde dag goedgemaakt, met twee keer 'God zag dat het goed was'.

Het was nog niet goed (2)

GENESIS 1:6-8

Maar er is *nóg* een reden waarom de conclusie ‘God zag dat het goed was’ bij de tweede dag ontbreekt: omdat God op de tweede dag de *gehenna*, de onderwereld, de hel schiep en dat kun je niet goed noemen. Je kunt er beter wegblijven, want de *gehenna* heeft zeven compartimenten. Afhankelijk van de ernst van je straf word je in een daarvan gestopt. Het is een heuse hel, want de zondaar wordt in het vuur geworpen en verteerd. Daarna verrijst hij weer en begint het hele gebeuren opnieuw. Stevige taal dus. En er is nog een reden waarom we bij de tweede dag niet horen dat het goed was: de engelen moesten nog geschapen worden. Ze werden niet op de eerste dag geschapen omdat God niet wilde dat ze zouden meehelpen bij de schepping. De engelen zijn daarom de schepsels van de tweede dag.

Jij bent als ik

GENESIS 2:18-23

‘Het was goed, het was goed...’ klinkt het steeds in hoofdstuk 1 van Genesis. Zelfs ‘zeer goed’ als het om de schepping van de mens gaat. Maar dan lezen we onverwacht: ‘Het is niet goed dat de mens alleen is. Ik zal een hulp maken tegenover hem.’ Verschillende vertalingen hebben ervan gemaakt: ‘een hulp die bij hem past’. Dat is een vertaling die meer vragen oproept dan beantwoordt. ‘Die bij hem *past*’... Is dat zoiets als ‘ze moeten geschikte partners voor elkaar zijn?’ De Schrift als datingbureau? Daar lijkt het in de Hebreeuwse tekst niet op. De mens zoekt in de Hof van Eden naar wederzijdse verstaanbaarheid. In het Hebreeuws achter ‘tegenover hem’, *neged*, zit het werkwoord *nagad*, ‘vertellen’. Maar aan wie doe je dat? Wat of wie is je adres? Om dat manco op te lossen, schiept God een tweede mens, een verrassing, tegen wie de mens uitroept: ‘Dit is gebeente van mijn gebeente, vlees van mijn vlees.’ Gebeente is niet je botstructuur, maar je identiteit, jijzelf. ‘Jij, helemaal jij! Jij bent als ik.’

Voor elkaar gekregen

GENESIS 4:1

Bijbellezen levert je verbazing op. Dat geldt ook van het beroemde verhaal over Kaïn en Abel. Alles is vreemd, ook de manier van vertellen. Adam en Eva hebben gemeenschap en daaruit wordt Kaïn geboren. ‘Ze baarde Kaïn’ staat er, maar dat is niet gangbaar in bijbelse taal. Je zou verwachten: ‘Ze baarde een zoon en noemde hem Kaïn.’ Nu rol je meteen het verhaal in en lees je dat Eva zegt dat ze met de *hulp* van JHWH een man heeft ‘verkregen’. ‘Verkregen’: dat is zoiets als ‘voor elkaar gekregen’. Dat zouden wij niet op een geboortekaartje schrijven. Als je het in het grote Hebreeuwse woordenboek (HALOT) opzoekt, vind je ‘kopen’ of ‘verwerven’. In een Duitse uitgave vinden we ‘schaffen’. ‘Wir schaffen das!’

Zegt Eva dat ze een zoon heeft gekocht? Nee, ze zegt dat ze een zoon heeft *geregeld*. En de verbazing is nog niet voorbij, want we vinden nota bene bij dit alles God als helper: ‘met de hulp van de HEER’. Alleen: het woordje *hulp* staat helemaal niet in de Hebreeuwse grondtekst. De vertalers hebben de lezer een handje geholpen door ‘hulp’ in te voegen. In de Hebreeuwse tekst staat een woordje dat ‘samen met’ of ‘net als’ betekent. Als we dat gebruiken, zegt Eva: ‘Net als de HEER heb ik een man geregeld.’ Eva zegt met andere woorden dus dat God kan scheppen, maar dat zij er ook wat van kan. Hier klinkt geen deemoedige jonge moeder, maar een zelfbewuste vrouw die *‘ich schaffe das’* roept. We zullen zien wat er nog van komt.

006

Tweelingen

GENESIS 4:1-8

Het verhaal over Kain en Abel is nog niet af en de bevalling ook nog niet. Er staat in de tekst: ‘Ze ging verder met baren.’ Maar in een ‘normale’ situatie zouden we hebben gelezen: ‘Hij kwam tot haar en zij werd zwanger en baarde een zoon en noemde hem X.’ Het gaat bij Kain en Abel om tweelingen. Naast Kain en Abel vinden we Jakob en Esau, Peres en Zerach. Kain wordt landbouwer (‘dienaar van de aarde’) en Abel schaapherder. Het zijn beroepen die bijzondere gevoelens oproepen. David was schaapherder en Saul landbouwer. Het was geen vriendschap tussen die twee. Kain en Abel brengen beiden een offer, waarbij we lezen dat JHWH Abels offer aanneemt en dat van Kain niet. Wat mankeert er aan Kains offer? Dat van Abel is zelfs helemaal perfect, want hij brengt vrouwelijke offerdieren op het altaar. Doorgaans worden de veel goedkopere mannelijke dieren geofferd. Kain daarentegen brengt volgens een rabbijnse traditie een offer van vlaszaad, het meest inferieure zaad dat hij gebruiken kan.

Je tweelingbroer vermoorden

GENESIS 4:1-8

Dan wordt het spannend in de tekst. Kaïn zegt tegen zijn broer Abel..., wat zegt hij eigenlijk? Allerlei vertalingen hebben 'Laten wij het veld ingaan.' Maar dat voorstel staat helemaal niet in de Hebreeuwse tekst. Daar lezen we gewoon dat hij zijn broer aansprak. Kijk maar even in de oude en eerbiedwaardige Statenvertaling: 'En Kaïn sprak met zijn broeder Habel; en het geschiedde, als zij in het veld waren, dat Kaïn tegen zijn broeder Habel opstond, en sloeg hem dood.' Over een uitnodiging het veld in te gaan wordt dus niet gesproken, maar het is wel de plek waar je moet zijn als je wat te verbergen hebt. In dat veld slaat Kaïn Abel dood. Nota bene: de tweelingbroer vermoordt de tweelingbroer, zo dichtbij kan het komen. Dat is precies waarom en waarover het gaat: de broeder. Na de mens en zijn God vinden we de mens en zijn vrouw en de mens en zijn broeder. Zeven keer lezen we 'de broeder'.

De Giganten

GENESIS 6:1-4

Bijbellezen is bepaald verrassend. Denk je in de Joodse wereld rond te dwalen, beland je zomaar in de Griekse, compleet met halfgoden, de Giganten. 'De Giganten waren destijds op de aarde' heeft de oud-Griekse vertaling van de Hebreeuwse Bijbel, de Septuaginta. Wie of wat zijn de Giganten overigens? Ze worden in Genesis 6:1-4 godenzonen genoemd. Het waren monsterlijke mythologische figuren, voortgebracht door moeder Aarde, Gaja. Wat doen ze in de Bijbel? Het verhaal over de Giganten biedt de aanleiding tot de zondvloed. De mens wil als God worden, maar het loopt uit op een drama: de mens blijkt allesbehalve goddelijk. Maar als je niet een god kunt worden, kun je misschien een halfgod trouwen. Beter iets dan niets. En die poging loopt uit op het drama van de ontmenselijkte mens. Hij krijgt zelfs een houdbaarheidsdatum mee: 120 jaar, de leeftijd waaraan zelfs Mozes zich moet houden. Maar de droom een god te worden blijft opspelen: als je zelfs geen halfgod mag trouwen, kun je misschien in de hemel kijken. En zo wordt in Babel een traptoren gebouwd, die uiteindelijk geen zicht biedt op de hemel. Mensen horen op de aarde en zijn niet op de hemel gebouwd.

009

Een doodskist als reddingsboot

GENESIS 6:13-22

Het is gesneden koek voor Noach: 300 bij 50 bij 30 el. Hij krijgt van God zelf de bouwtekeningen aangereikt en het is nu aan hem om een ark, een *tevá* te timmeren. 120 jaar is hij er volgens een Joodse traditie mee bezig. De bouw is bepaald geen emotiebeslissing. Tot in details is de ark uitgetekend. God vertelt Noach zelfs welke houtsoort moet worden gebruikt. Drie woonlagen worden geconstrueerd, een lichtinval en een entree aan de zijkant. Wie in oude statenbijbels de illustraties ziet, kan alleen maar concluderen dat de tekenaars vrijmoedig met de bouwtekeningen zijn omgesprongen. De ark is geen vissersboot. Het bouwwerk moet een *tevá* worden. Een kist, een doodskist. Minutieus wordt alles opgebouwd. De vernietiging van de aarde wordt vergezeld van haar redding. De ark draagt de schepping in een notendop. Het woord *tevá* vinden we niet opnieuw in de Hebreeuwse Bijbel, behalve in het geboorteverhaal van Mozes. Het biezen mandje waarin hij wordt neergelegd is een mini-*tevá*. Verder zijn er geen overeenkomsten tussen Noach en Mozes. Juist niet. Mozes is de geboren leider, Noach de geboren volger. Soms gaan die twee hand in hand.

De regenboog

GENESIS 9:14

Het wil wat met die boog. Het woord 'regenboog' staat niet in de Bijbel, en dat maakt mensen nieuwsgierig. Want een boog is een instrument voor de jacht of de oorlog. En wat heeft dat nog met de regen te maken? Allereerst: bij de introductie van de regenboog, staat er '*mijn boog*' (9:14). Het is Gods boog, die doet herinneren aan zondvloed: 'Dit nooit weer'. En bijzonder genoeg: het is een geheugensteuntje voor God zelf.

Maar er is mogelijk meer. Want als je het eerste scheppingsverhaal leest, valt op dat God eerst orde schept. Hij wijst het water zijn plek met een 'gewelf', een '*raqia*'. Boven het *raqia* is het water. Daar kan een mens niet leven. Dat gewelf is de garantie dat de mens veilig is. Het is niet zo vreemd om te denken dat de 'boog' helemaal niets te maken heeft met jacht of oorlog. Hij heeft een ondersteunende functie: de aarde zal niet nog een keer onder water worden gezet. De boog van God staat onder het hemelgewelf als een bescherming: het gewelf houdt het wel!

Uit de Joodse Bijbel is een boek voor iedereen die de Bijbel beter wil leren begrijpen. Theoloog en Israëlkenner Piet van Midden schreef zo'n 2000 efemeriden, toelichtingen op de Hebreeuwse Bijbel. In dit boek zijn er 101 geselecteerd en herschreven tot dagmeditatie. Met oog voor Hebreeuwse taalnuances en de cultuur van het Oude Testament worden de teksten op duidelijke wijze uitgelegd. Een waardevol dagboek om de Bijbel dieper te verstaan.

Piet van Midden is emiritus predikant in de PKN, kenner van de Joodse geschiedenis en cultuur en was jarenlang docent Hebreeuws aan Tilburg university. Eerder verschenen van hem *Israël, een wereld apart* en *Van Jeruzalem tot Jaffa*.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT